

TRABZON VE YÖRESİNDE HORAN

Prof. Dr. Necati DEMİR

Özet

Horan, Geleneksel Türk halk danslarının en önemlilerinden biridir. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bilinmektedir. Çevre illerde de oynanmaktadır. Kelime, Türkçe *or-* fiilinin "düzenlemek, sıralamak, yerleşmek" fiilinden türemiştir. Ön seste Ana Altaycadan gelen *h-* ünsüzü korunmuş veya türemiştir. Daha sonra fiilden isim yapma ekleri *-a/-e* (hora); *-an /-en* (horan); *-m* (horum) getirilerek isimleşmiştir. Horan oyunlarında erkek ve kadınların giydiği giysilerin tamamını Türk gelenek ve görenekleri içinde değerlendirmek gerekmektedir. Zengin bir Türkçe terim kadrosu bulunmaktadır. Elliye yakın horan türü olduğu bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1. Karadeniz, 2. Halk Oyunları; 3. Terim

Giriş

Horan, diğer isimleriyle *horon* ve *foran*, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde dizi, eğri dizi veya halka biçiminde oynanan; genel olarak 5, 7, 9 vuruşlu halk oyunudur. İlgi çekici biçim ve hızlı bir tempo ile icra edildiği için uluslar arası ölçüde ün kazanmıştır.

Geleneksel Türk halk danslarının en önemlilerinden biridir. Merkezi Trabzon ve Rize gibi görünmektedir. Etkisi azalarak, komşu illerin halk oyunlarında görülmektedir. Çevre illerde Artvin, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu ve Samsun'da ön plândadır.

Karadeniz'in zorlu ve engebeli coğrafyasını, denizin şiddetli ve hırçın dalgalarını, insanının yapısını belki de en güzel biçimde horan ortaya koymaktadır.

Horana mekân hemen her yerdir. Bazen geniş bir düzlük, bazen evin daracık bir odası, bazen denizdeki takanın güvertesi, bazen de yayla yolu kenarlarındaki horan düzleridir.

Horan; kemençe, kaval, bağlama, tulum, davul-zurna, davul, zurna eşliğinde oynanmaktadır. Bununla birlikte tef, darbuka da eşlik etmektedir. Hatta yöre insanının renkliliğinin bir sonucu olarak bazen tas, tabak, tepsi ve güğüm sesi bile duyulmaktadır. Ancak horanın ayrılmaz parçası kemençedir. Bütün bu çalgılara düzenli ayak sesleri ve oyuncuların sesi de eklendiğinde manzara güzel bir durum arz etmektedir.

Genellikle en az iki (bıçak horanı, kılıç horanı) en fazla sekiz kişiyle, kadın erkek karışık, yalnızca kadınlar veya yalnızca erkekler tarafından oynanmaktadır. Yayla şenliklerinde yüzlerce kişinin el ele tutuşarak horan teptiğine şahit olunmaktadır.

İlk kez kimler tarafından ortaya koyulduğu aydınlanacak gibi görünmemektedir. Ortaya çıkışı konusunda değişik görüşler vardır. Bunlar arasında balıkların çırpınışı, denizde kürek çekme, eşkiyaya karşı kendini savunma, tarlada çalışma, hasat toplama, öne çıkanlardır. Bazılarına göre ise horanlar hepsini birden yansıtmaktadır¹.

1. Horan Kelimesinin Kaynağı

Son zamanlarda gerek iş yeri ismi gerekse bir kültür terimi olarak sık karşılaşılan; ancak bir türlü paylaşılamayan kelimelerden biri de *horan / horon*'dur.

Dünya üzerinde en uzun süren alışkanlıklardan biri, belki de, Türk kültür unsurlarını incelemeyen, araştırmadan veya kasıtlı olarak yabancı kültürlerle mal etmek olmuştur. *horan / horon* bu bakımdan öne çıkan unsurlardandır.

Kelime üç biçimde karşımıza çıkmaktadır: *hora, horan / horon (foron), horom / horum*.

Şimdi *hora / horu* kelimesinden başlayarak bunları sırasıyla inceleyelim:

Türkçe Sözlük'e *hora* kelimesinin Yunanca *khoreia*'dan geldiği, "birçok kişi tarafından el ele tutuşarak oyun müziği eşliğinde oynanan bir halk oyunu" olduğu kaydedilmiştir. *hora tepme* alt maddesine de "hora oynamak" anlamı verilmiştir².

¹ Orhan Durgun, "Doğu Karadeniz Folklorunda Doğa, Deniz, Balık ve Balıkçılık", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi yay., Samsun 1990, s. 68-72.

² *Türkçe Sözlük*, TDK yay., Ankara 1998, s. 1003.

hora kelimesini Yunanca kabul etmenin aslında çok uzun bir tarihî geçmişi bulunmaktadır. S. James W. Redhouse, 1861'de yayımladığı *Turkish and English Lexicon*'da *hora* kelimesini *khora* biçiminde yazmış, "dans" manası vermiş ve Farsça kabul etmiştir. Ancak kelimenin Yunanca biçimini vermemiştir. Ayrıca *hora depmek* "dans etmek" biçimini alt başlık olarak eklemiştir³.

Türkçe kaynaklar ve ansiklopediler *Redhouse*'yi kaynak kabul etmişler, buradaki yanlışları hep tekrarlayıp durmuşlardır:

Ahmet Vefik Paşa, 1876'da tamamladığı *Lehçe-i Osmânî* adlı eserinin birinci bölümünde *hora* kelimesine yer vermiş, "Yunanîden raks nev'i köylü oyunu" manasıyla açıklamıştır. Alt madde olarak *hora tepmek* kelimesine de "raks etmek" anlamı yüklemiştir⁴.

Muallim Naci, 1891'de bitirdiği sözlüğünde *hora*'yı Rumca saymış, "raks, hora tepme" manaları vermiştir⁵.

Şemseddin Sami 1901'de tamamladığı *Kâmûs-ı Türkî*'de Lügat-i Naci'deki bilgileri aynen tekrar etmiştir: *hora* (Rumca) "raks, hora tepmek"⁶. İsmet Z. Eyüpoğlu ise kelimeyi *khoros/khoreia*'ya dayandırmış ve "birçok kişinin el ele tutuşarak oynadıkları halk oyunu" manasını karşılık olarak vermiştir⁷.

horan / horon kelimesinde de durum hemen hemen aynıdır:

horan kelimesi Türkçe Sözlük'te, *horon* biçiminde yazılıp hangi kelimeden geldiği gösterilmeden Yunanca kabul edilmiş, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kemeçe ile oynanan halk oyunu"; *horon tepmek* ise "horon oyunu oynamak" ifadeleriyle, son derece yetersiz bir biçimde, okuyuculara sunulmuştur⁸.

Büyük Larousse'daki bilgiler ise şu şekildedir: *horon/horan* (Yun. *khoros*) "Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Doğu Karadeniz'in kıyı kesimlerinde toplu olarak ve daha çok bağlı diziyle oynanan disiplinli halk

³ S. James W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı yay., İstanbul 1992, s. 387.

⁴ Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, (Hazırlayan: Recep Toparlı), TDK yay., Ankara 2000, s. 181.

⁵ Muallim Naci, *Lügât-ı Naci*, Çağrı yay., İstanbul 1987, s. 397.

⁶ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yay., İstanbul 1987, s. 591.

⁷ İ. Zeki Eyüpoğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal yay., İstanbul 1991, s. 327.

⁸ *Türkçe Sözlük*, s. 1003.

oyunlarının genel adıdır". *horan, horum, horom, horum, foron* biçimlerinde de söylendiği verilen bilgiler arasındadır⁹.

Bernt Brendemoen ise kelimeyi "oynamak" anlamına gelen Yunanca *horev-* fiiline dayandırmıştır¹⁰. Bazı internet sitelerinde *horan* kelimesinin, hiçbir delil gösterilmeden, Arkaik Helenceden geldiği ve "dans" demek olduğu bilgisi bulunmaktadır. Başka bir sitede ise Cenevizlilerin mirası olduğu iddia edilmektedir.

Metin Erten hazırladığı *Lazca-Türkçe Sözlük(?)*'te kelimeyi Türkçeden uzaklaştırmak için harfleri değiştirmiş, kelimeyi iyice eğip bükmüş, *Xoğoni* "horon" biçimine getirmiş ve *Lazca(?)* olarak kabul etmiştir¹¹. Bir internet sitesinde ise *horan* kelimesinin *Lazca oxoronu* fiilinden geldiği bildirilmektedir.

*horom / horum'*a gelince; bu kelimeye, sözlüğünde yer veren Hasan Eren; "mısır sapı, ot vb. şeylerden yapılan desteler, yığınlar; biçildikten sonra balya veya deste hâline konulmuş ot" anlamına geldiğini, Gürcüce *xoromi*'nin Ermeniceye *xorom, xoron* biçiminde geçtiğini belirtmiştir¹².

İlberya Özkan, *horum*'u *horumi* şeklinde yazmış, kelimeyi Gürcüce saydığı gibi bu halk oyununu da Gürcülerin ulusal dansı ilân etmiştir¹³.

Derleme Sözlüğü 'ne bakıldığında kelimenin *horum* biçiminin çok yaygın kullanıldığı; "*biçildikten sonra balya ya da deste hâline konulmuş ot; biçildikten sonra tarlada yapılan küçük burçak ya da mercimek yığınları, yeni olgunlaşan susam bitkisi; topraktan çıkarıldıktan sonra sapları iple boğulup baş tarafları birleştirilerek yapılan yığın*" manalarına geldiği görülmektedir¹⁴. *horom* biçimi ise sadece Yomra, Beşikdüzü, Vakıfkebir (Trabzon); Yusufeli ve Şavşat (Artvin)'ta tespit edilmiş; "mısır sapı, ot vb. şeylerden yapılan desteler, yığınlar" manasında kullanıldığı kaydedilmiştir¹⁵. Kudret Emiroğlu kelimeyi Maçka'da *horom* biçiminde tespit etmiş ve "kesilmiş mısır saplarının birbirine desteklenmesiyle yapılan yığın"

⁹ *Büyük Larousse*, 1986, s. 5391.

¹⁰ Bernt Brendemoen, "Doğu Karadeniz Ağızlarının Sözcükleri ve Sözlükleri", *Kebikeç*, S. 7-8, 1999, s. 82.

¹¹ Metin Erten, *Lazca-Türkçe Türkçe - Lazca Sözlük*, Anahtar Kitaplar Yayınevi yay., İstanbul 2000, s. 178.

¹² Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara 1999, s. 180.

¹³ İlberya Özkan, *Çveneburi*, S. 28, s. 12.

¹⁴ *Derleme Sözlüğü*, TDK yay, Ankara 1974, s. 2414-2415.

¹⁵ *Derleme Sözlüğü*, s. 2412.

manasına geldiğini bildirmiştir¹⁶. İsmail Kara Rize'nin Güneyce köyünde *horom* kelimesinin "ot yığıcı" manasında olduğunu kaydetmiştir¹⁷.

Yaptığımız saha araştırmaları sırasında bu kelimenin üzerinde özellikle durulmuş "*biçilmiş mısır saplarından 8-15 bağın dikey ve yuvarlak, uçları birbirine değecek biçimde yığılması, üst kısmının bağlanması ile meydana gelen düzenli şekil, çıtırman*" manalarında yürürlükte olduğu belirlenmiştir. *hora*, *horan* ve *horum* oyunları oynanırken ortaya çıkan şekil benzerliği, aslında, kelime kökünün adresini doğru olarak sunmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki *hora*, *horan/horon*, *horum* kelimelerinin başka dillerden sayılması, yapısının çözülememesinden ve tarihî gelişmesinin izlenememesinden kaynaklanmaktadır. Kelimenin yapısının çözülmemiş olması ve gelişmesinin takip edilememesi, Türkiye'nin billûr gibi bir mermer olmasını kendisine sıkıntı görenler, Türkün kültür unsurlarına sahip çıkıp bunu Türklüğe karşı kullananlar için bulunmaz bir fırsat olmuştur.

Araştırmacıların ve araştırmacıları belli olmayan kaynakların iddia ettikleri gibi *hora*, *horan/horon*, *horum* kelimeleri Yunanca, Rumca, Farsça, Ermenice, Gürcüce, Eski Helence, Lazca, Cenevizce ... değildir. Hemen hiçbir araştırmacının bu kelimeleri Türkçeye yakıştıramaması da dikkat çekicidir.

hora, Türkiye'nin hemen her bölgesinde oynanan bir halk oyunudur¹⁸. Bulgar ve Peçenek Türklerinin de *horan* oynadığı, bu oyunun Karadenizlilerin *horanına* benzediği ilgi çekici değil midir?

hora, Gagauz oyunudur ve Gagauz Türkçesinde de yürürlüktedir. *Düz horo/hora*, *moldovan horası/horosu*, *harmandalı hora/ horosu* Gagauzların en meşhur oyunlarıdır¹⁹. Belli ki bu yörenin etkisi Türkiye'de hâlâ canlıdır. Canlı olan yalnızca bu kelime değildir. Tarih boyunca pek çok bakımdan aynı kaderi paylaşan kuzey Türklüğü ile Trabzon yöresi Türklüğü ağızlarındaki benzerlik ileri derecededir.

horan ise daha çok Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde toplu olarak oynanan disiplinli halk oyunlarının genel adıdır. Kaynaklardan Türkiye'nin

¹⁶ Kudret Emiroğlu, *Trabzon-Maçka Etimimoloji Sözlüğü*, Gülen Ofset yay., Ankara 1989, s. 127.

¹⁷ İsmail Kara, *Güneyce-Rize Sözlüğü*, Dergâh yay., İstanbul 2001, s. 94.

¹⁸ Mahmut Ragıp Gâzimişâl, *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, C. II, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1997, s. 24-28.

¹⁹ Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagauz Türkleri*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991, s. 38.

başka yerlerinde de oynandığı anlaşılmaktadır²⁰. *horan* kelimesi, "horan oynamak" manasında Codex Cumanicus'ta da geçmektedir²¹.

horum da Türkiye'nin çok çeşitli yörelerinde oynanan bir halk oyunu türüdür²².

Paylaşılamayan kelimenin ifade ettiği halk oyununun türlerine, oyun icra edilirken kullanılan malzemelerin isimlerine ve konu ile ilgili diğer terimlere göz atmak, bizi bir derece doğru yola yöneltecektir:

Saha araştırmalarımız sırasında özel ilgi göstererek tespit edebildiğimiz *horan* türleri şunlardır: *açık horan*, *ağır horan*, *alaca horan*, *atlama horanı*, *bıçak horanı*, *deli horan*, *düz horan*, *karma horan*, *kapalı horan*, *kılıç horanı*, *kız horanı*, *körçek*, *rahat horanı*, *sallama horanı*, *seyrek horan*, *sıksara*, *sözlü horan*, *sözsüz horan*, *sürtme*, ... Bu türlerin içerisinde sadece *rahat* kelimesi Arapçadır.

Horan oyunları kemeçe, bağlama, davul, tulum, zurna, kaval, tef eşliğinde icra edilmektedir. Bunlar, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri çalgılardır²³.

Horan oynanırken erkeklerin giydiği giysiler şunlardır: *Kara başlık*, *kara yelek*, *gömlek*, *kuşak*, *çapula*, *gümüş zincirli muska*, *pazubend*, ... Bayanlar ise *içlik*, *gömlek*, *fistan*, *peştemal* (F. puştmal), *kuşak*, *yazma*, *çapula*, ... ile sahneye çıkmaktadırlar. Bu giysi isimlerinin, doğu dillerinden alınanları hariç, hepsi Türkçedir ve Türk kültürünün unsurlarıdır.

Horanları elinde taşıdığı *yağlık* adı verilen mendille *horancıbaşı* veya *cavuş*: "*hayde bir horan kuralım*" cümlesiyle başlatmakta; horan kurulduktan sonra oyundakilerin coşması için "*ha uşak ha; ha yaylan ha; hop hop; ule ule ule; ula ula ula*"²⁴ gibi Türkçe sözler haykırmaktadır.

²⁰ Gâzimişâl, age, s. 7-40.

²¹ K.Grönbech, *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, (Çeviren: Kemal Aytaç), Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1992, s.78.

²² Gâzimişâl, age, s. 37-39.

²³ Kaynağı başka kültürlerde ve dillerde aranan diğer Türk kültürü unsurlarından *kemeçe* ve *tulum* kelimelerinin kökenleri ile ilgili çalışmalarımız devam etmekte olup yakın bir zamanda yayımlanacaktır.

²⁴ Ömer Asan, bu kelimeyi Yunanca *ulein* "sağlıklı olma" fiiline bağlamıştır (Asan 2000: 174). Hâlbuki bu ünlem Türkiye Türkçesi ağızlarının hemen bütün bölgelerinde yürürlükte olan bir kelimedir ve Türkçe *oğlan* kelimesinin bozulmuş biçimidir. Kelimedeki gelişme şöyledir: *oğul+an* > *oğlan*; -ğ- düşmesiyle *olan*; ön seste ünlü daralmasıyla *ulan*. Kelime çok kullanıldığı için ses düşmeleri veya değişimleri bölgelere göre farklılıklar göstermektedir: *ulan*, *ülen*, *ula*, *üle*, *lan*, *len*, *lo*, *lô*

Horanın bölümleri: *ağır horan*, *yenlik horan*, *sert horan*'dır. Ağır horanda müzik temposu yavaş yavaş yükselir; çavuş: "*yanlık yenlik, alaşağı, alaşağı, ufak ufak*" nidalarıyla seslenir, yenlik bölümüne geçiş yapılır. Yenlik horanda oyun ritmi yükselir; çavuş: "*al aşağı, al oğlum, kim ola, taktum, yık oğlum*" sözleriyle seslenir. Bundan sonra sert bölüme geçilir, oyunun temposu iyice yükselir. Oyun tekrar çavuşun bu sözleriyle yenlik bölüme, arkasından ağır horana döner ve daha sonra da biter.

Horanla ilgili deyimler: *horan çevirmek*, *horan dizmek*, *horan kurmak*, *horan oluşturmak*, *horan tepmek*,

Görüldüğü gibi horanla beraber kullanılan kelimeler ile horan oyunu ile ilgili kelime ve terimlerin tamamına yakını Türkçedir ve Türk kültürüyle ilgilidir. Çok az bir kısmı ise doğu dillerinden alınmıştır. Daha başka bir söyleyişle bu kelime kadrosunun içerisinde Yunanca, Eski Helence, Gürcüce, Ermenice, Rumca ve Lazca, Cenevizce ... bir sözcük bile tespit edilememiştir. Konuyla ilgili kelime ve terimlerin hepsinin Türkçe ve Türk kültürüyle ilgiliyken yalnızca *hora*, *horan* ve *horum* kelimelerinin başka bir dilden olma ihtimali var mıdır? Bu sorunun cevabını hep beraber arayalım:

Horan kelimesi, büyük ihtimalle, Eski Türkçedeki *or-* fiilinden türemiş, ön sesteli ünsüz türemesi ve sona gelen ek/lerle şekillenmiştir.

Her şeyden önce şunu bilmekte fayda vardır: Türklerin Lâtin asıllı Türk alfabesinden önce genel olarak kullandıkları Köktürk, Uygur ve Arap alfabelerinde *o* ve *u* ünlüsü aynı işaretlerle karşılandığı için *or-* ve *ur-* fiilleri çoğunlukla birbirine karıştırılmıştır²⁵. Bu yüzden fiilin geçtiği cümleleri dikkatlice incelemek gerekmektedir.

or- fiili, Uygur Türkçesi metinlerinde "kurmak"²⁶; "yerleştirmek, doldurmak"²⁷; "koymak, tanzim etmek, düzenlemek"²⁸ anlamlarında kullanılmıştır. *Dîvânü Lügâti't Türk'te or-* "kesmek, biçmek" anlamı taşımaktadır. *or-* fiilinden türeyen *orna-* ise (<*or-ın-a-*) "yerleşmek, yer

²⁵ Sır Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, s. 194.

²⁶ A. von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), TDK yay., Ankara 1988, s. 304.

²⁷ James Russell Hamilton, *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (Çeviren: Vedat Köken), TDK yay., Ankara 1998, s. 162.

²⁸ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK yay., İstanbul 1968, s. 142, 266.

tutmak, yer edinmek" anlamındadır²⁹. Fiilin *orna-* biçimi "yerleşmek" manasında *Kutadgu Bilig*³⁰ ve *Codex Cumanicus*'ta³¹ da geçmektedir. Doğu Türkçesinin önemli eserlerinden *Nehcü'l-Ferâdis*'te kelime *orna-* "yerleşmek, yer etmek"; *ornaştar-* "yerleştirmek"; *ornat-* "yerleştirmek" anlamlarında pek çok kez geçmektedir³².

Kelime doğal olarak Eski Türkiye Türkçesi metinlerine de taşınmıştır. *orna-* "yerleşmek"; *ornan-* "yerleştirilmek"; *ornat-* "yerleştirmek" kelimeleri pek çok eserde karşımıza çıkmaktadır³³.

or- fiilinden türemiş çok sayıda fiil ve isim bugünkü Türk lehçe ve şivelerinde yürürlüktedir: Altay Türkçesinde *oro-* "sarmak, dolamak"; *orol-* "çevrilmek, sarılmak"; *oron-* "sarılmak, bürünmek" fiilleri canlılığını sürdürmektedir³⁴. Kırgız Türkçesinde *oron-* fiili "sarınmak" anlamında yürürlüktedir³⁵.

Türkçenin canlı müzesi olan Türkiye Türkçesi ağızlarında fiil pek çok yörede yürürlüktedir: *orandala-* "toplamak, bir araya getirmek; sıraya, düzene koymak (koyunu orandalayıp çıkarmak)"³⁶. *oranlama* "atasözü, masal, öykü, tekerleme, yalan, uydurma söz (sıralama)"³⁷, ... bunlardan bazılarıdır.

Bütün bunlardan *or-* fiilinin "düzenlemek, sarılmak, sıralamak, sıralanmak, yerleşmek; kesmek, biçmek" gibi anlamlara geldiğini söyleyebiliriz. Geniş bir coğrafyada kullanılan kelimenin çok sayıda ilâve mana kazandığı da görülmektedir.

Bu fiilde, her şeyden önce, ön seste bir *h-* ünsüzü türemesi karşımıza çıkmaktadır. *h-* türemesi, Kuzey Türkçesinde sık karşılaşılan ses olaylarından: *ersek > hersek*; *ersekci > hersekçi* "fahişe"; *ayva > hayva*;

²⁹ Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini "Endeks"*, C. IV, TDK yay., Ankara 1986, s. 440.

³⁰ Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig III İndeks*, (İndeksi yayına hazırlayanlar: Kemal Eraslan-Osman F. Sertkaya-Nuri Yüce), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., İstanbul 1979, s. 345.

³¹ Grönbech, age, s. 147.

³² Aysu Ata, *Nehcü'l-Ferâdis, Dizin-Sözlük*, TDK yay., Ankara 1998, s. 331-332.

³³ *Tarama Sözlüğü*, TDK yay, Ankara 1971, s. 3012.

³⁴ Emine Gürsoy Naskali-Muvaffak Duranlı, *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK yay., Ankara 1999, s. 140.

³⁵ K.K.Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, C. 2, (Türkiye Türkçesine aktaran: Abdullah Taymas), TDK yay., Ankara 1988, s. 600.

³⁶ Gâzimişâl, age, s. 29.

³⁷ *Derleme Sözlüğü*, s. 3286.

akıl > hakıl; aziz > haziz ³⁸. Gagauz Türkçesinde *h-* türemesi ise çok yaygındır denilebilir: *(h)alaf, (h)aaz, (h)arpa, (h)ayı, (h)alıcım, (h)adamış, (h)annadım, (h)ardına, (h)ananınnan, (h)armut, (h)ana, (h)aman, (h)aslı, (h)aşhana, (h)ayar, (h)aylaklıkla, (h)engeç, (h)olay, (h)en; (h)obur, (h)orospu, ...* gibi kelimelerde yürürlüktedir³⁹.

Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarına kuzey Türkçesinin birinci derecede etkisi olduğu için bu bölgede ön seste *h-* türemesi çok yaygın olarak görülmektedir⁴⁰: *Hopa* "yer adı"<*opan* "damızlık erkek deve";⁴¹ *hancak* <"ancak"; *heger* <"eğer"; *helbette* <"elbette"; *hen* <"en"; *hepeyi* <"epey";⁴²; *halıyor* <"alıyor"; *ama* <"hama"; *hokka* <"okka";⁴³ ...; *hambar* <"ambar"; *hark* <"ark"; *havuşla-* <"avuçla-"; *hayva* <"ayva"; *hödüş* <"ödünç"⁴⁴; ... *h-* türemesi konusu, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde saha araştırmaları, derlemeler yaparken dikkatimizi çekmiş, saydıklarımızın dışında onlarca örnek tespit edilmiştir. Bununla beraber bölgedeki hemen her ilde *oran oyna-*, *oran tut-*, *oran tep-* biçimleri de pek çok defa karşımıza çıkmış ve tarafımızdan kaydedilmiştir.

hora, *or-/hor-* fiiline *-a/-e, -u/-ü* eki getirilerek türetilmiştir. Bu ek Eski Türkçeden beri yürürlükte olup *ög-* "övmek", *öge* "şöhret, ün"; *ud-* "izlemek"> *udu* "sonra" kelimelerinde karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin *hora* ve *horu* biçimlerinin birlikte kullanılması, *-a/-e, -u/-ü* eklerinin hangisiyle geliştiğini belirlememizi zorlaştırmaktadır. Ancak her iki ekin de Eski Türkçeden beri aynı görevde kullanılması ve aynı bölümde değerlendirilmesi⁴⁵, tereddütü yersiz kılmaktadır. Gagauz Türkçesinde *horu* biçiminde ve "hora (bir halk oyunu)" manasındadır. Ayrıca *horuya girme*: "hora oyununa katılma" deyimini de tespit edilmiştir⁴⁶.

³⁸ Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK yay., Ankara 1994, s. 20.

³⁹ Nevzat Özkan, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, TDK yay., Ankara 1996, s. 91.

⁴⁰ Necati Demir, "Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Kıpçak Türkçesi Özellikleri", (Yayımlanmamış Bildiri), 4. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı, (Düzenleyen: Türk Dil Kurumu), İzmir-Çeşme, 25-29 Eylül 2000.

⁴¹ Eren, age, s. 179.

⁴² Turgut Günay, *Rize İli Ağızları*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1978, s. 94-95.

⁴³ Turgut Acar, *Artvin ve Yöresi Ağızları*, Atatürk Üniversitesi, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1972, s. 213.

⁴⁴ Necati Demir, *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK yay., Ankara 2001, s. 84.

⁴⁵ Gabain, age, s. 51.

⁴⁶ Abdülmecit Doğru-İsmail Kaynak, *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991, s. 118.

or- fiili, *horan*'a giderken ilk aşamada ön sesteye bir *h-* türemesiyle *hor-* biçimine gelmiş, sonra fiilden fiil yapan *-a/e-* eki ile genişlemiş olmalıdır. Bu ek Eski Türkçeden beri *buyur-* "buyurmak", *buyur-a-* "buyurmak"; *sap-* "sapmak", *sap-a-* "sapmak"; *tüz-* "düzmek", *tüz-e-* "düz duruma getirmek"; *sür-* "sürmek", *sür-e-* "sürmek"⁴⁷ kelimelerinde yürürlüktedir. Arkasından gelen ek ise *sa-* "saymak", *sa-n* "sayı";⁴⁸ *tüt-* "tutmek" *tüt-ün* "duman"; *tüg-* "düğümlmek", *tüg-ün* "düğün" örneklerinde olduğu gibi *-n* fiilden isim yapma eki gibi görünmektedir.

Kelime *horan* biçimine geldiğinde; "düzenli, sıralı dizili birlik; biçilerek veya kesilerek dik durumda dizilmiş, düzenlenmiş, bir araya getirilmiş topluluk" manalarına gelmektedir. Bu da şekil bakımından *horan* oyununa benzemektedir.

horan kelimesi "el ele tutuşarak halka şeklinde oynanılan bir çeşit oyun; biçilmiş tarla; toplantı; aile, ev halkı" manalarında kullanıldığı Türkiye Türkçesi ağızlarında da tespit edilmiştir⁴⁹.

Bu arada *horan*'ın *foran* biçimine de değinmek gerekmektedir. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi ağızlarında ön sesteki *h-* sesi bazı kelimelerde *k-* ve *f-*'ye değişebilmektedir. *koru* / *horu* / *foru* "bakımlı küçük orman", *horuz* / *foruz* "horoz";

horum ise yine *or-* kökünden, önce *h-* türemesiyle *hor-* biçimine gelmiş olmalıdır. Fiilden isim yapma eki *-m* eki ise kelimeye son biçimini vermiş gözükmektedir. *-m* eki eski Türkçeden beri canlı bir biçimde yürürlükte olup *iste-* "istemek", *istem* "istek, arzu"; *ked-* "giymek", *kedim* "giyim"; *tug-* "doğum", *togum* "doğum"; ... gibi çok sayıda kelimeye görülmektedir⁵⁰.

Çeşitli yazar ve kaynaklar, Türkçede ikinci ve daha sonraki hecelerde *o* ve *ö* sesi bulunmadığı için, kelimenin *horon* ve *horom* biçimini özellikle öne çıkarmaktadırlar. Böylece Türk kültürünün önemli bir parçasını başka milletlere mal etmek son derece kolaylaşmaktadır. Hâlbuki kelimelerin bu biçimi tarafımızdan çok az tespit edilebilmiştir. Çünkü kullanılma sıklığı *horan* / *horum* kelimesine göre yüzde on bile değildir. Ancak yine de kelime bu biçimde söyleniyorsa, Kuzey Türkçesinin etkisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bilindiği gibi Kırgız ve Kazak Türkçelerinde ilk hecedeki

⁴⁷ Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK yay., Ankara 1996, s. 131.

⁴⁸ Hacıeminoğlu, age, s. 26.

⁴⁹ *Derleme Sözlüğü*, s. 2408.

⁵⁰ Gabain, age, s. 53; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi yay., İstanbul 1986, s. 187-188.

yuvarlak (o, ö, u, ü) ünlülerden sonra gelen *a* ve *e* ünlülerinin yuvarlaklaşması (*köldön* "gölden", *koldon* "koldan") genel bir özelliktir⁵¹.

Sonuç olarak her üç kelime *hora*, *horan*, *horum* da aynı kökten, Eski Türkçeden beri yürürlükte olan *or-* fiilinden türediği anlaşılmaktadır. Bu fiil zaman içerisinde, büyük bir ihtimalle, yukarıda geniş bir biçimde açıklandığı gibi, önce ön seste *h-* türemesiyle *hor-* biçimine gelmiştir. Kelimenin *oran / orum tut-, oyna-, kur-* biçimleri de tespit edilmiştir. Belli ki kelimeler bu biçimde de kullanılmaktadır. Ancak *h-*li biçimi daha yaygınken benimsenmiş, kısmen söyleniş birliğine doğru gidilmiş *hora / horan / horum* biçimlerinde karar kılınmıştır.

Fiil, daha sonra çeşitli ekler alarak isimleşmiştir. Önce: "kesilerek, biçilerek elde edilmiş mısır, ot vb. saplarının düzenli yığını" manası taşırken, benzerlikten dolayı bilinen halk oyunlarına ad olmuştur. Kelime *hora*, *horan / horon*, *horum* biçimine geldiğinde, "düzenli bir biçimde yerleşme, yer tutma, yer edinme" manalarına gelmektedir. *Hora*, *horan* ve *horum* oyunları da bu değil midir?

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki konu olan *hora*, *horan* ve *horum* kelimeleri; yukarıda sayılan dillere Türkçenin bir hediysisidir.

2. Horanın Coğrafyası

Yılmaz Öztuna, *horan*'ın Devr-i Tûrân usûlü ile bestelenmiş oyun havaları eşliğinde oynandığını⁵², bu usûlün özellikle Karadeniz havalarında çok görülen tipik bir usûl olduğunu söylemektedir⁵³.

Horan'a daha çok Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde rastlamaktayız.

Giresun, Trabzon ve Rize'nin merkez de dâhil olmak üzere bütün ilçe ve köylerinde *horan* bilinmekte ve icra edilmektedir. *Horan*'ın merkezi ve en çok oynanan yöreleri de bu üç ilimizdir denilebilir.

Ordu ili ve yöresinde saha araştırması yaparken kına geceleri, düğünler ve mahallî törenlerde *Perşembe Horanı*, *Kızlar Horanı*, *Erkek*

⁵¹ Ahmet B. Ercilasun ve Diğerleri, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991, s. 1047-1072; Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK yay, Ankara 1998, s. 5.

⁵² Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Müzikleri Ansiklopedisi*, C. I, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990, s. 353.

⁵³ Öztuna, *age*, s. 222.

Horanı, Mesudiye Horanı, Boztepe Sallaması, Delikkaya Horanı'nın oynandığı tarafımdan tespit edilmiştir.

Samsun, Sivas Şarkışla, İzmit'in bazı köylerinde horan oynandığı bilinmektedir⁵⁴.

Erzincan merkez ilçeye bağlı Demirkent köyü ve Afyon'un Emirdağ ilçesine bağlı Yavuz köyününü eski isimleri Horan'dır⁵⁵.

Güneye gidildikçe horanda doğu ve Kafkas halk oyunlarının etkisi göze çarpar.

3. Horan Giysileri

Horan giysileri yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Ancak genelde kullanılan kıyafetler şöyledir:

3.a. Erkek Giysileri

Erkelerin başında *kara başlık* bulunur. Kara başlık, uzun bir *atki* başın çevresinde birkaç kez dolandırıldıktan sonra uçları bağlanmak suretiyle biçimlendirilir. *Beyaz veya siyah mintanın* üzerine sol taraftan *ilikli siyah yelek*, paçaları dar üst kısmı körüklü *zıpka* giyerler. Bele *kuşak* ve *enli kayış* bağlanmakta, giysi üstüne gümüş zincirle *pazubend* içinde *hamayil* ya da *muska* takılmaktadır. Ayakta ise *çapula* denilen ayakkabı veya *sapuk* adı verilen hafif çizme bulunmaktadır.

3.b. Bayan Giysileri

Kadınların başında *yazma* bulunmaktadır. Üzerlerine *içlik*, *koyu renk gömlek*, üç etek biçiminde *fistan* giymektedirler. Önlerine yöre kadınlarının ayrılmaz parçası olan *çizgili peştamal* bağlarlar. Bele *şal* veya *kuşak* sarılır. Ayakkabıları *çapula* veya *yemenidir*.

4. Horanın Temel Kuralları

Horanlar, genellikle oyunu iyi bilen, komutları veren bir *çavuş* tarafından idare edilmektedir.

Ya düz çizgi ya da halka biçiminde dizilen insanlar el ele tutuşmaktadır. Yalnızca bıçak ve kılıç horanında ellerinde bıçak, kılıç veya bunları anımsatan bir nesne bulunan iki kişi tarafından, karşılıklı oynanmaktadır.

⁵⁴ Mahmut Ragıp Gâzimihiâl, *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, C. II, (Baskıya hazırlayanlar: Nail Tan-Ahmet Çakır), Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1997, s. 30-31.

⁵⁵ *Köylerimiz*, İçişleri Bakanlığı yay., Ankara 1968, s. 678.

Kız erkek karışık oyunlarda, erkek tarafından bir taşkınlık yapılması durumunda mutlaka cezalandırılır.

5. Horan Biçimleri

Hemen her ilçede, bazen de köy köy farklılıklar olduğu için tam bir tür tasnifi yapmak mümkün değildir.

Horan genellikle dizi biçiminde sergilenmektedir. "*Dizi biçiminde oynandığı zaman, tek sıra erkek, tek sıra kadın, düz dizi, eğri dizi, koşut dizi, bağlı dizi, bağlı tek dizi, bağlı alaca dizi, açık dizi, kapalı dizi biçiminde uygulanır*"⁵⁶. Halka biçiminde uygulandığı da görülmektedir. "*Halka oyunu dizilişinde ise, düz halka, koşut halka, tek halka, kapalı halka, açık halka, bağımlı halka, tek halka erkek, tek halka kadın, alaca halka, tepeli halka biçiminde uygulanır*"⁵⁷.

Horanlar; genellikle dizinin başında yer alan ve adına *çavuş* ismi verilen birisi tarafından yönetilir. Çavuşun özelliği ya da bir oyuna çavuş olabilmenin şartı, oyunları iyi bilmesidir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi horanlar Karadeniz insanının hayat tarzının aynası gibidir.

Horanda denizden çıkan balığın titreyişini hatırlatan hareketler, ilk göze çarpanıdır denilebilir. Denizin dalgaları, dalgaların kenara vuruşu, dalgaların yırtılması hep oyunlara yansımıştır demek yalnız olmasa gerektir.

Doğal olarak yöre insanının karadaki hayat şartları da oyunların içerisinde. Karadeniz Bölgesi oldukça sarp ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Yollar çoğunlukla yokuş ve tek insanın bile zor yürüyebileceği kadar dardır. Horan oyunlarında bu tür yollarda yürümenin zorluğu, kıvraklığı ve beceri gerekliliği de göze çarpmaktadır. Yürümesi bile zor olan bu yollarda sırtında yük taşıyan bir insanın sıkıntıları ise yansıyan başka bir hayat parçasıdır. Tarlayı imece biçiminde, çok kişiyle belleme, çapalama görüntüsü ise yöre halk oyunlarının içinde bulunan başka bölümlerdir.

Kaynaklardan ve saha araştırmalarından elde edebildiğimiz bilgilere göre Trabzon ve yöresinde bilinen horan türleri şunlardır:

Açık Horan: Çok sayıda oyuncu ile kadın erkek karışık oynanmaktadır. Oyuncular aralarında mesafe bırakarak dizi oluştururlar.

Ağır Horan: Yavaş oynanan horanların genel adıdır.

⁵⁶ Ahmet Say, *Müzik Sözlüğü*, Müzik Ansiklopedisi yay., Ankara 2002, s. 251.

⁵⁷ Say, agy.

Alaca Horan: Kadın erkek karışık oynanan horandır.

Altı Ayaklı Atlama: Horan oyunlarının en hızlı oynananlarından. Oyun sırasında sık sık atlama ve sıçrama yapılmaktadır.

Atlama: Erkekler tarafından daire veya sıralanma biçiminde oynanan horandır. Trabzon'un hemen her yöresinde bilinmektedir. Yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir.

Bıçak Horanı: İki erkek oyuncu tarafından bıçakla, genellikle sıksara müziği eşliğinde karşılıklı oynan horandır. Atlama, korunma, kurtulma ve dalaşma gibi savaşı anımsatan bölümleri bulunmaktadır. Temelde karşıdaki oyuncuyu yıldırım ve üstün olduğunu kabul ettirmek esasına dayanmaktadır. Sonunda iki oyuncu barışır, kucaklaşıp ondan sonra ayrılırlar. Tehlike arz ettiği için özel beceri gerektirmektedir.

Çiftayak: Sıksaranın biraz daha ağır oynanan horan biçimidir.

Deli Horan: Hareketli bir horan oyunudur. Sık sık ayaklar yere vurulmaktadır. Hız ve güç gerektirdiği için yalnız erkekler tarafından oynanmaktadır.

Düz Horan: Fazla hareket gerektirmeyen, baştan sona aynı tempoyla oynanılan horandır. Bu yüzden çok yaygındır. Kadınlar ve erkekler, ayrı ayrı gruplar oluşturarak oynamaktadırlar.

Hozangel: Daha çok Akçaabat yöresi oyunu olarak bilinmektedir.

Karma Horan: Kadın, erkek karışık oynanan horandır.

Kılıç Horanı: Bıçak horanına benzemekte ve iki erkek tarafından karşılıklı oynanan horandır. Farklılık eldeki aracın kılıç gibi kullanılmasıdır.

Kızlar Horanı: Tekayak olarak da bilinmektedir. Kadın, erkek karışık oynanmaktadır. Horan oyunlarının en kolaylarından.

Rahat Horan: Bayan ve erkeklerin karma oynadığı, genellikle düz yürüme biçiminde oynanan horandır.

Sallama: Düzenli bir biçimde hep aynı yöne doğru ilerleyerek oynanan horandır. Vücudun alt kısmının iki yana sallanması esasına dayandığı için bu isim verilmiştir.

Trabzon ve yöresinde Akçaabat sallaması ve Sürmene sallaması olmak üzere iki türü bilinmektedir.

Kadın-erkek veya sadece kadınlar tarafından Sürmene ve Çaykara yöresinde; kemençe, davul-zurna veya kaval eşliğinde oynanmaktadır.

Sıksara: Sıksaray ve saray ismiyle de bilinmektedir. Trabzon ve yöresinde en yaygın oynanan horanlardan biridir. Yöreden yöreye kısmî değişiklik göstermektedir. Hızlı hareket, çeviklik üzerine kurulmuştur.

Sözlü Horan: Hem söyleyip hem oynama esasına dayanmaktadır.

Sözsüz Horan: Sözsüz olarak, yalnızca çalgıların ezgisiyle oynanmaktadır.

6. Yörelere Göre Horan

Trabzon Merkez: Düz Horan, Akçaabat Sallama Horanı, Sürmene Sallama Horanı, Sıksaray Horanı, Bıçak Horanı, Kızlar Horanı.

Akçaabat: Düz Horan, Akçaabat Sallaması, Sıksaray Horanı, Akçaabat Hozangel, Bıçak Horanı.

Araklı: Çiftayak, Sallama.

Çaykara: Düz Horan, Atlama, Sallama, Sıksara, Altı Ayaklı Atlama, Saray.

Of: Sıksaray, Atlama, Hoşbilezik, Bıçak Horanı, Kızlar Horanı.

Sürmene: Sürmene Sallaması, Kızlar Horanı (Tekayak), Atlama, Bıçak Horanı, Sıksara .

Vakfıkebir: Akçaabat Sallaması, Sıksara Horanı, Bıçak Horanı, Kızlar Horanı.

7. Horan Terimleri

açık horan Çok sayıda oyuncu ile; kadın, erkek karışık oynanan horandır. Oyuncular, aralarında mesafe bırakarak dizi oluştururlar.

ağır horan Horanın bölümleri: *ağır horan, yenlik horan, sert horan*'dir. Ağır horanda müzik temposu yavaş yavaş yükselir; çavuş: "*yanlık yenlik, alaşağı, alaşağı, ufak ufak*" nidalarıyla seslenir, yenlik bölümüne geçiş yapılır. Yenlik horanda oyun ritmi yükselir; çavuş: "*al aşağı, al oğlum, kim ola, taktum, yık oğlum*" sözleriyle seslenir. Bundan sonra sert bölüme geçilir, oyunun temposu iyice yükselir. Oyun tekrar çavuşun bu sözleriyle yenlik bölüme, arkasından ağır horana döner ve daha sonra da biter.

alaca horan Kadın ve erkek karışık oynanan horan.

altı ayaklı atlama Horan oyunlarının en hızlı oynananlarından. Oyun sırasında sık sık atlama ve sıçrama yapılmaktadır.

atlama Erkekler tarafından daire veya sıralanma biçiminde oynanan horandır. Trabzon'un hemen her yöresinde bilinmektedir. Yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir.

bağlama 1. Üç çift teli olan ve mızrapla çalınan bir saz; **2.** Horan oyununa eşlik etmek için çalınan saz.

bıçak horanı İki erkek oyuncu tarafından bıçakla, genellikle sıksara müziği eşliğinde oynan horandır. Atlama, korunma, kurtulma ve dalaşma gibi savaşı anımsatan bölümleri bulunmaktadır. Temelde karşıdaki oyuncuyu yıldırma ve üstün olduğunu kabul ettirmek esasına dayanmaktadır. Sonunda iki oyuncu barışır, kucaklaşıp ondan sonra ayrılırlar. Tehlike arz ettiği için özel beceri gerektirmektedir.

çapula Kaba deriden yapılmış ucu sivri ve kıvrık ayakkabı, horan oyununda erkek giysisi.

çavuş Horan oyununu iyi bilen ve idare eden horancıbaşı. Horanları elinde taşıdığı *yağlık* adı verilen mendille "*hayde bir horan kuralım*" cümlesiyle başlatmakta; horan kurulduktan sonra oyundakilerin coşması için "*ha uşak ha; ha yaylan ha; hop hop; ule ule ule; ula ula ula*" gibi sözler haykırılmaktadır.

çiftayak Sıksaranın biraz daha ağır oynanan horan biçimidir.

davul (Ar. tabl) Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı. Genellikle zurna eşliğinde çalınmaktadır. Davul yapan, satan ve çalan kimselere *davulcu* denilmektedir. Türklerin kullandığı en eski çalgılardandır. *Ağaç kasnak, deri,* ve *çeşitli bağlarla* yapılmaktadır. Yedi parça ile çalınacak duruma gelmektedir. Bunlar: *kasnak*: "iki yana gerilen deriyi bir araya toplayan ağaç tabaka", *davul derisi*: keçi ve dana derisi soyularak ve kurutulmuş elde edilen deri", *deri çenberi*: yaklaşık beş cm genişliğinde kasnağı saran ve davul derisinin bağlandığı deri"; *çakşırı kasnak kayışı*: "çemberlere takılarak sıkıştırılan deri", dır. Kayış: "davulu boyuna takmaya yarayan deri serit", tokmak: davul dövme aracı", çubuk "davulun ters yüzüne vurularak ses veren araç".

deli horan Hareketli bir horan oyunudur. Sık sık ayaklar yere vurulmaktadır. Hız ve güç gerektirdiği için yalnız erkekler tarafından oynanmaktadır.

düz horan Fazla hareket gerektirmeyen, baştan sona aynı tempoyla oynanılan horandır. Bu yüzden çok yaygındır. Kadınlar ve erkekler, ayrı ayrı gruplar oluşturarak oynamaktadırlar.

enli kayış Horan oyununda erkek giysisi.

fistan Horan oyununda kadın giysisi.

foran bk. *horan*.

foron bk. *horan*.

gömlük Horan oyununda erkek giysisi.

gümüş zincirli muska Horan oyununda erkeğin taktığı eşya.

hamayil (A. hama'il) Omuzdan çapraz olarak bele inen bağ, hamaylı, muska.

hora bk. *horan*.

horan 1. (hora, horan, horon , foron, horom, horum) Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde dizi, eğri dizi veya halka biçiminde oynanan; genel olarak 5, 7, 9 vuruşlu halk oyunudur. Geleneksel Türk halk danslarının en önemlilerinden biridir. Merkezi Trabzon ve Rize gibi görünmektedir. Etkisi azalarak, komşu illerin halk oyunlarında görülmektedir. Çevre illerde Artvin, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu ve Samsun'da ön plândadır. Karadeniz'in zorlu ve engebeli coğrafyasını, denizin şiddetli ve hırçın dalgalarını, insanının yapısını belki de en güzel biçimde ortaya koymaktadır. İlgi çekici biçim ve hızlı bir tempo ile icra edildiği için uluslar arası ölçüde ün kazanmıştır. Kemençe, kaval, bağlama, tulum, davul-zurna, davul, zurna eşliğinde oynanmaktadır. Bununla birlikte tef, darbuka da eşlik etmektedir.

2. mısır sapı, ot vb. şeylerden yapılan desteler, yığınlar; biçildikten sonra balya veya deste hâline konulmuş ot; kesilmiş mısır saplarının birbirine desteklenmesiyle yapılan yığın; topraktan çıkarıldıktan sonra sapları ipe boğulup baş tarafları birleştirilerek yapılan yığın; biçilmiş mısır saplarından 8-15 bağın dikey ve yuvarlak, uçları birbirine degecek biçimde yığılması, üst kısmının bağlanması ile meydana gelen düzenli şekil, çıtırman.

horancıbaşı Horan oyununu idare eden çavuş. Horanları elinde taşıdığı *yağlık* adı verilen mendille "*hayde bir horan kuralım*" cümlesiyle başlatmakta; horan kurulduktan sonra oyundakilerin coşması için "*ha uşak ha; ha yaylan ha; hop hop; ule ule ule; ula ula ula*" gibi sözler haykırılmaktadır.

horan çevirmek Horan oyunu kurmak.

horan dizmek Horan oyunu kurmak.

- horan kurmak** Horan oyunu kurmak.
- horan oluşturmak** Horan oyunu kurmak.
- horana girme** Horan oyununa katılma.
- horana girmek** Horan oyununa katılmak.
- hora tepme** Horan oynama, horan oyunu oynama.
- hora tepmek** Horan oynamak, horan oyunu oynamak.
- horom** bk. *horan*.
- horon** bk. *horan*.
- horum** bk. *horan*.
- hozangel** Daha çok Akçaabat yöresinde oynanan horan türü.
- içlik** İçe giyilen çamaşır, iç gömleği, horan oyununda kadın giysisi.
- ilikli siyah yelek** Horan oyununda erkek giysisi.
- kara başlık** Kara başlık, uzun bir *atki* başın çevresinde birkaç kez dolandırıldıktan sonra uçları bağlanmak suretiyle biçimlendirilir.
- kara yelek** Horan oyununda erkek giysisi.
- karma horan:** Kadın, erkek karışık oynanan horandır.
- kaval** Kamış veya çeşitli ağaçlardan yapılan, genellikle çobanların çaldığı, yumuşak sesli, perdeli büyük düdük. Kaval, eski çağlardan beri kullanılan üflemeli bir Türk çalgısıdır. En eski şekillerinin kamıştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Günümüz Türkiyesinde iyi bir ses elde edebilmek için genellikle armut, ilhamur, meşe, gürgen, ardıç ve erik ağaçlarından imal edilmektedir. Eskiden kızgın demirle içi yakılarak oyulmaktaymış. Teknolojinin gelişmesiyle günümüzde tornayla bu iş çok kolay duruma gelmiştir. *Dilli* ve *dilsiz* olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Uzunluđu 30-80, kalınlığı ise 3-4 cm arasında değişmektedir. Üflemek suretiyle ses elde edilmektedir. Kaval yapan, satan ve çalana da *kavalcı* denir.

kemençe (Farsça "*kemânçe*" kelimesi olarak göstermiştir. Bazı kaynaklarda ise kelimenin Farsça *kemân* 'yay' kelimesi ve Türkçe *-çe* küçültme ekinin bir araya gelmesiyle oluştuğu bilgisi bulunmaktadır). Genellikle dip kısmı diz üstüne, baş kısmı sol göğüse yerleştirilerek veya serbest bir biçimde yay ile çalınabilen, kısa boylu, perdesiz saplı, uzun tarihî geçmişi bulunan telli bir Türk çalgısı.

kılıç horanı Bıçak horanına benzemekte ve iki erkek tarafından oynanan horandır. Farklılık eldeki aracın kılıç gibi kullanılmasıdır.

kızlar horanı Tekayak olarak da bilinmektedir. Kadın, erkek karışık oynanmaktadır. Horan oyunlarının en kolaylarından.

kuşak Horan oyununda erkek giysisi.

mintan Horan oyununda erkek giysisi.

muska (Ar. nusha) İçinde dinî ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı ve sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne veya yazılı kâğıt, hamaylı.

oran oynamak bk. *horan oynamak*.

oran tepmek bk. *horan tepmek*.

oran tutmak bk. *horan tutmak*.

pazubend (Far. b@z@bend) Belli amaçla kola geçirilen enli kuşak, kolçak. Horan oyununda erkek giysisi.

peştimal (Far. puştmal) Horan oyununda kadın giysisi.

rahat horan Bayan ve erkeklerin karma oynadığı; genellikle düz yürüme biçiminde oynanan horandır.

sallama Düzenli bir biçimde hep aynı yöne doğru ilerleyerek oynanan horandır. Vücudun alt kısmının iki yana sallanması esasına dayandığı için bu isim verilmiştir. Trabzon ve yöresinde Akçaabat sallaması ve Sürmene sallaması olmak üzere iki türü bilinmektedir. Kadın-erkek veya sadece kadınlar tarafından Sürmene ve Çaykara yöresinde; kemençe, davul-zurna veya kaval eşliğinde oynanmaktadır.

sapuk Yüzü ve boğazı ince ve yumuşak deri, altı ince köseleden yapılan çizmeye benzeyen boğazlı ayakkabı; horan oyununda erkek giysisi.

sert horan Horanın bölümleri: *ağır horan*, *yenlik horan*, *sert horan*'dır. Ağır horanda müzik temposu yavaş yavaş yükselir; çavuş: "*yanlık*

yenlik, alaşağı, alaşağı, ufak ufak" nidalarıyla seslenir, yenlik bölümüne geçiş yapılır. Yenlik horanda oyun ritmi yükselir; çavuş: "*al aşağı, al oğlum, kim ola, taktum, yık oğlum*" sözleriyle seslenir. Bundan sonra sert bölüme geçilir, oyunun temposu iyice yükselir. Oyun tekrar çavuşun bu sözleriyle yenlik bölüme, arkasından ağır horana döner ve daha sonra da biter.

sıksara Sıksaray ve saray ismiyle de bilinmektedir. Trabzon ve yöresinde en yaygın oynanan horanlardan biridir. Yöreden yöreye kısmî değişiklik göstermektedir. Hızlı hareket, çeviklik üzerine kurulmuştur.

sözlü horan Hem söyleyip hem oynama esasına dayanan horan.

sözsüz horan Sözsüz olarak, yalnızca çalgıların ezgisiyle oynanan horan.

tulum Karadeniz Bölgesi'nin özellikle Rize ve Artvin yörelerinin en önde gelen üflemeli bir halk çalgısı. Zedelenmeden çıkarılan koyun, özellikle de oğlak derisinden yapılmaktadır. Türkiye Türkçesinde "*bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi*" anlamına da gelmektedir. *tulum çıkarmak* ise "*hayvanın derisini yarmadan çıkarmak*" anlamına gelmektedir. *tulum* Türkçe bir kelimedir. Köktürkçe ve Uygur Türkçesinde *o* ile *u* aynı işaretle gösterildiği için kelime kökünün *tul-* veya *tol-* "olduğu ayırt edilememektedir. DLT'de *tul-* biçiminde geçmektedir. Kutadgu Bilig'de *tu-* "kapatlak, tıkamak, kaplamak" *tul-* "kaplanmak, kapanmak" anlamlarında kullanılmıştır. Çağatay Türklerinin bu çalgıyı kullandıklarını yazılı kaynaklarından anlamaktayız.

yağlık Horancıbaşı veya çavuşun horan oynarken elinde taşıdığı mendil.

yazma Üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış baş örtüsü; horan oyunlarında kadın giysisi.

yenlik horan Horanın bölümleri: *ağır horan, yenlik horan, sert horan*'dir. Ağır horanda müzik temposu yavaş yavaş yükselir; çavuş: "*yanlık yenlik, alaşağı, alaşağı, ufak ufak*" nidalarıyla seslenir, yenlik bölümüne geçiş yapılır. Yenlik horanda oyun ritmi yükselir; çavuş: "*al aşağı, al oğlum, kim ola, taktum, yık oğlum*" sözleriyle seslenir. Bundan sonra sert bölüme geçilir, oyunun temposu iyice yükselir. Oyun tekrar çavuşun bu sözleriyle yenlik bölüme, arkasından ağır horana döner ve daha sonra da biter.

zıpka Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur, horan oyununda erkek giysisi.

zurna Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelele birlikte çalınan nefesli çalgı. Çok sayıda türü bulunmaktadır. Sözlüklerde zurnanın Türkçeye Farsçadan (sûrnây) geçtiği söylenmektedir. Avrupa'ya göçen Kuman Türklerinin Moğolların ve Altay Türklerinin bu çalgıyı *çurana*, Yakut Türklerinin *surna* ismiyle adlandırılmaları, kelimenin Farsça kökenli olduğu görüşünü şüpheli kılmaktadır. Yunancaya *zurnas* biçiminde geçmiştir. Zurna; ağaç, maden veya boynuzdan yapılmaktadır. Dişbudak ve şimşir ağacından yapılanı makbuldür. Kamış, tabla, tepe ve boru bölümlerine sahiptir. Üstte 7, altta bir deliği vardır. Tok, yanık ve güzel bir ses çıkarmaktadır. Türklerin tarih içerisinde ve günümüzde yaşadığı bütün coğrafyalarda rastlanmaktadır. Zurna yapan, satan ve çalan kimselere *zurnacı* denilmektedir.

Sonuç

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin halk oyunu olan horan, bu bölge insanının hayat tarzının bir yansıması gibidir.

Pek çok araştırmacı detaylı bilgi vermeden, gerekli açıklamaları yapmadan horan kelimesini başka dillere mal etmeye çalışmıştır. Hâlbuki *horan*, Eski Türkçeden beri yürürlükte olan *or-* fiilinden türediği anlaşılmaktadır. İlk aşamada ön seste bir *h-* türemesiyle *hor-* biçimine gelmiş, sonra fiilden fiil yapan *-a/e-* eki ile genişlemiş gibi görünmektedir. *-n* fiilden isim yapma eki ili isimleşmiştir.

Merkezi Trabzon ve Rize olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte komşu illerde de bilinmektedir. Adı geçen illerden uzaklaştıkça başka yörelerin halk oyunlarının etkisi daha çok göze çarpmaktadır.

Horan oyunlarında erkek ve kadınların giydiği giysilerin tamamını Türk gelenek ve göreneklere içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Elliye yakın horan türü olduğu söylenmektedir. Ancak biz şimdiye kadar yaptığımız alan araştırmalarımız sırasında sadece on yedi biçimini görüp tespit edebildik.